

SPRAWOZDANIA

Aneta M. Sokół

Biblioteka Śląska

e-mail: Aneta.Sokol@bs.katowice.pl

500 lat Reformacji na Górnym Śląsku Przegląd wystaw muzealnych¹

Rok 2017 został ogłoszony Jubileuszowym Rokiem Reformacji w celu upamiętnienia pięćsetnej rocznicy wystąpienia Marcina Lutra, który w 1517 r. ogłosił 95 tez wymierzonych przeciwko nadużyciom i praktykom ówczesnego Kościoła². Pamięć o tych wydarzeniach, które zmieniły wyznaniowe oblicze szesnastowiecznej Europy, szczególnie żywa jest na Śląsku, gdzie w ramach obchodów Roku Reformacji zorganizowano konferencje, wystawy, spotkania, koncerty, ukazały się też okolicznościowe foldery, książki, albumy³. O różnorodności jubileuszowych obchodów świadczą m.in. wystawy prezentujące konfesyjne dziedzictwo i tradycje Reformacji, dzieje Kościoła luterańskiego na śląskiej ziemi oraz dorobek kulturowo-religijny ewangelików na przestrzeni stuleci.

W niniejszym omówieniu przedstawiono ekspozycje przygotowane przez muzea górnośląskich miast w ciągu całego Roku Jubileuszowego.

¹ Artykuł zamieszczony na stronie internetowej Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego. http://www.ptew.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/sokol_jubileuszowe-wy-stawy.pdf.

² 31 października 1517 r. nieznanego wówczas nikomu zakonnik augustiański, a zarazem wykładowca Uniwersytetu w Wittenberdze, zgodnie ze średniowiecznym zwyczajem postanowił zainicjować publiczną debatę na temat praktykowanej w Kościele sprzedaży odpustów – zjawiska krytykowanego ze względu na skalę i szkodliwość dla duchowego życia wiernych. Chociaż wydarzenie to rozpoczęło długi proces kształtowania się nowej konfesji, umownie uznawane jest za początek Reformacji.

³ Między innymi: *500 lat Reformacji na Górnym Śląsku*. Red. W. Gojniczek, R. Kaczmarek. Katowice 2017 (zob. recenzja na stronie PTEw: http://www.ptew.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/rec_500_lat_gorny_slask.pdf (27.03.2018)).

Ekspozycje te można było obejrzeć w salach muzealnych, często organizowano też wydarzenia towarzyszące, takie jak wykłady, dyskusje, spotkania ze znawcami reformacyjnej przeszłości. Należy podkreślić, że wystawy ukazujące losy ewangelicyzmu, zwłaszcza dla członków dzisiejszej luterkańskiej diaspory⁴, stanowią szczególny rodzaj ekspozycji poprzez prezentację zachowanych obiektów i przetrwałych do naszych czasów pamiątek związanych z historią parafii, Kościoła, losami wyznawców czy różnymi formami aktywności ewangelików; to najczęściej unikatowa możliwość kontaktu z konfesyjną sztuką, obejrzenia pamiątkowych przedmiotów, pamiątek zachowanych przez wyznawców, ksiąg i innych ocalałych symboli religijnych.

Spośród wystaw największa i najokazalsza została zorganizowana przez Muzeum Śląskie w Katowicach. Jej uroczyste otwarcie miało miejsce 20 października 2017 r.⁵ w obecności licznie zgromadzonych gości, w tym wyznawców z obu śląskich diecezji luterkańskich – cieszyńskiej i katowickiej⁶. Tej szczególnej ze względu na bogactwo eksponatów wystawie patronowały słowa Marcina Lutera: „Wszystko osiąga się przez nadzieję...”, akcentujące istotę wiary odnalezioną w XVI w. przez augustiańskiego zakonniką w klasztornych murach, istotę wyznania, które rozprzestrzeniło się z czasem na europejskie kraje, zmieniając myślenie o religii, człowieku i dziele jego zbawienia. W ulotce informacyjnej przygotowanej przez kuratorów wystawy możemy przeczytać:

Wystawa wpisuje się w obchody Roku Reformacji na Śląsku, akcentuje jej bogatą 500-letnią tradycję w tym regionie i podejmuje próbę ukazania złożoności tej ziemi. Skupia uwagę na Kościele ewangelicko-augsburskim (luterkańskim), służy pobudzeniu refleksji nad obecnością ewangelików na Śląsku i przybliża ich tożsamość wyznaniową. Jej założeniem jest zaprezentowanie nurtu protestanckiego jako impulsu do rozwoju tutejszej kultury, sztuki, edukacji, muzyki oraz nauki⁷.

⁴ Polscy luteranie stanowią obecnie grupę liczącą 70 tys. wiernych skupionych w Kościele Ewangelicko-Augsburskim; najliczniej zamieszkują Śląsk, w tym ziemię cieszyńską. Na Śląsku Cieszyńskim skupiska wyznawców pielęgnujących konfesyjne tradycje przetrwały od czasów Reformacji, parafie ewangelickie funkcjonują także w górnośląskich miastach, w tym m.in. w Katowicach, Bytomiu, Chorzowie czy Gliwicach.

⁵ Była czynna do 30 kwietnia 2018 r.

⁶ Zob. relacja z otwarcia wystawy: „Ewangelik” 2017, nr 4, s. 81–84.

⁷ *Wszystko osiąga się przez nadzieję...* [informator dotyczący wystawy, wydany przez Muzeum Śląskie]. Kuratorzy wystawy: Henryka Olszewska-Jarema, Ada Grzelewska, Jan Sasor, Krystyna Pieronkiewicz-Pieczka, Joanna Szeligowska-Farquahr.

Zgodnie z intencją organizatorów ideą wystawy miało być pobudzenie refleksji nad obecnością ewangelików na ziemi śląskiej poprzez ukazanie nie tylko tego, co istotne dla luterańskiej tożsamości religijnej, nie tylko konfesyjnych symboli, ale również bogactwa kulturowego ewangelików śląskich współtworzących tożsamość Śląska, śląską kulturę i tradycje regionu. Bogactwo to niejednokrotnie stanowiło impuls do rozwoju edukacji, piśmiennictwa i tradycji muzycznych.

Ekspozycja została zaaranżowana w nawiązaniu do symbolu konfesyjnego – róży Lutra. Zebrane eksponaty, obiekty i pamiątki wyeksponowano w pięciu modułach – „Duchowość”, „Edukacja”, „Tradycja”, „Społeczeństwo i polityka”, „Kultura” – rozchodzących się z centralnego punktu w postaci pięciu tematycznych kręgów. W samym środku ekspozycji znalazły się pamiątki symbolizujące luterańską duchowość, zarazem trzy najważniejsze elementy wyposażenia świątyń luterańskich: ołtarz, ambona i chrzcielnica, przywodzące na myśl zachowane przez Reformację sakramenty (Chrzest, Wieczerza Pańska). W gablotach zaprezentowane zostały stare wydania Biblii, naczynia liturgiczne, agendy, kancjonały i inne przedmioty utrwalające liturgię i luterańską pobożność na przestrzeni stuleci. Nie zabrakło *Wyznania augsburskiego* z 1530 r., zawierającego „podstawowe zasady doktrynalne ruchu reformacyjnego, wśród których centralne miejsce zajmuje nauka o usprawiedliwieniu człowieka z łaski Boga przez wiarę”.

Kolejne moduły odzwierciedlały kształtowanie się luterańskiej edukacji na Śląsku, tradycje konfesyjne śląskich luteran – wspólnotowość,

Fot. 1. Wystawa w Muzeum Śląskim „Wszystko osiąga się przez nadzieję...”

Źródło: Fot. A. Sokół.

świętowanie i rodzinne obyczaje. W module „Społeczeństwo i polityka” znalazły się m.in. pamiątki po cieszyńskich działaczach społecznych i narodowych, broniących polskiej państwowości, własnej religii i lokalnej tożsamości. W module „Kultura” przedstawione zostały dzieła malarskie, nagrobne, portretowe, konfesyjne piśmiennictwo, instrumenty muzyczne. W informatorze kuratorzy wystawy piszą:

Reformacja na nowo zdefiniowała funkcję i znaczenie słowa, muzyki i obrazu w życiu religijnym wyznawców, dając zdecydowane pierwszeństwo słowu. Protestantka kultura i sztuka miały więc od początku swoich dziejów charakter zdecydowanie bardziej literacki niż plastyczny. To słowo – mówione i pisane – zajmowało miejsce centralne, muzyka i sztuki plastyczne stanowiły zaś istotne, lecz nierównorzędne dopełnienie⁸.

W nawiązaniu do przytoczonej oceny luteranckiego dziedzictwa można zaznaczyć, że na wystawie „Wszystko osiąga się przez nadzieję...” osoby zainteresowane luteranizmem czy też sztuką protestancką miały możliwość obejrzenia zebranych w jednym miejscu dzieł malarzkich o tematyce religijnej i biblijnej, cennych druków – zabytkowych Biblii, postylli, kancjonałów, agend – oraz licznych pamiątek. Udało się zgromadzić zbiory unikatowe, również sprowadzone z innych kolekcji muzealnych (m.in. z muzeum w Brzegu czy Opolu), prywatnych czy bibliotecznych. Była to niewątpliwie ekspozycja przybliżająca dziedzictwo duchowe, kulturowe i obyczajowe ewangelików na Śląsku.

Fot. 2. Wystawa w Muzeum Śląskim „Wszystko osiąga się przez nadzieję...”
Źródło: Fot. A. Sokół.

⁸ Ibidem.

Kolejna wystawa, zatytułowana „Radą i czynem. Luteranie w Bytomiu w XIX i XX wieku”, została przygotowana przez Muzeum Górnośląskie w Bytomiu⁹, wraz z innymi jubileuszowymi projektami zainicjowanymi przez bytomską placówkę kultury¹⁰. Tematem wystawy były dzieje parafii bytomskiej odrodzonej w XIX w., w czasach międzywojennych liczącej około 10 tys. wyznawców, po 1945 r., w wyniku odpływu niemieckojęzycznych wiernych zdziesiątkowanej, z trudem, podobnie jak inne parafie na Górnym Śląsku, odbudowującej swoje życie religijne. Przed wojną bytomscy ewangelicy – wśród których byli urzędnicy, przedsiębiorcy, społecznicy – odgrywali znaczącą rolę w mieście, przyczyniając się do jego rozwoju gospodarczego, współtworząc jego historię i kulturę. Na wystawie można było obejrzeć nieliczne

Fot. 3. Wystawa w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu „Radą i czynem. Luteranie w Bytomiu w XIX i XX wieku”

Źródło: Fot. J. Szturc.

⁹ Kurator wystawy: kustosz Maciej Droń, współpraca: Joanna Lusek i Wojciech Moś.

¹⁰ Muzeum Górnośląskie jest również wydawcą publikacji *Umbra transit – lux permanet. Ewangelicy na Górnym Śląskim na przestrzeni wieków* (Bytom 2017). Zob. recenzja pracy na stronie Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego: <http://www.ptew.org.pl/2017/11/recenzja-pracy-umbra-transit-lux-permanet-ewangelicy-na-gornym-slasku-na-przestrzeni-wiekow-bytom-2017/> (26.11.2017). Wśród innych inicjatyw wymieni należy m.in. realizację filmu dokumentalnego *Śladami bytomskich ewangelików*, wydanie płyty z muzyką organową (*Wierzyć mię, Panie, ucz*) oraz organizowanie spotkań i paneli dyskusyjnych, które odbywały się do stycznia 2018 r.

ocalałe pamiątki po ewangelickiej wspólnotcie, osadzone w nowoczesnych aranżacjach plastycznych, co w całości stworzyło swoistą opowieść o dziejach bytomskiej polsko-niemieckiej społeczności wyznawców. W gablotach zaprezentowano zachowane zabytki piśmiennicze (Biblie, kancjonały, modlitewniki), przypomniane zostały sylwetki bytomskich pastorów, zasłużonych dla miasta współwyznawców, można było obejrzeć makietę kościoła ewangelickiego (model kościoła św. Mikołaja z placu Klasztornego w Bytomiu) czy odbyć wirtualną podróż po miejscach związanych z ewangelikami i ich obecnością na terenie miasta (w postaci projekcji filmowej).

Fot. 4. Wystawa w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu „Radą i czynem. Luteranie w Bytomiu w XIX i XX wieku”

Źródło: Fot. J. Szturc.

Część wystawy dotyczyła pobliskich Miechowic (obecnie dzielnica Bytomia) i założonego przez Matkę Ewę (Ewę von Tiele-Winckler, 1866–1930)¹¹ ośrodka „Ostoja Pokoju”. Zgromadzono oryginalne przedmioty pochodzące z Domku Matki Ewy w Miechowicach¹², m.in. zabytkowe

¹¹ Zob.: I. Wójcik-Kühnel: *Ewa von Tiele-Winckler – górnośląski Anioł Miłosierdzia. Dzieło i życie Matki Ewy z Miechowic*. „Szkice Archiwalno-Historyczne”, 2017, nr 14, s. 131–147; A. Sokół: *Pamięć o Matce Ewie. W 150 lat od jej urodzin*. http://www.ptew.org.pl/wp-content/uploads/2016/12/sokol_matka_ewa.pdf (28.03.2018); o projekcie „Szlak Matki Ewy”: http://www.swkrzyz.bytom.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=252&Itemid=151 (27.03.2018).

¹² Zob. stronę internetową Muzeum Domek Matki Ewy w Miechowicach: <http://muzeummatkiewy.luteranie.pl/> (27.03.2018).

książki, dokumenty, Bible. Ponadto eksponaty związane z religijną edukacją dzieci – materiały ze szkółek niedzielnych, pamiątki z konfirmacji, a także elementy wystroju domów z biblijnymi wersetami, fotografie, dokumenty parafialne. Organizatorzy bytomskiej ekspozycji w sposób szczególnie zadbali o najmłodszych odwiedzających to miejsce – w „strefie młodych” przygotowano materiały edukacyjne dotyczące reformacyjnych wydarzeń, można obejrzeć film na temat życia i dokonań Lutra oraz inne atrakcje przybliżające luterzańską kulturę, jej specyfikę i znaczenie.

Na wystawie „Radą i czynem. Luteranie w Bytomiu w XIX i XX wieku” przedstawiono dzieje jednej ewangelickiej parafii, a zarazem tradycje, obyczajowość i codzienność górnośląskich ewangelików. Udział w wystawie wiązał się z poznawaniem konfesyjnej przeszłości, mogła być również traktowana jako lekcja lokalnej historii, którą współtworzyli na Górnym Śląsku ewangelicy. Uroczyste otwarcie wystawy w Muzeum Górnośląskim miało miejsce 1 października 2017 r. i towarzyszyło kolejnej już edycji przyznania Nagrody „Ostoi Pokoju” im. Matki Ewy¹³ osobom podążającym drogą ewangelickiej diakonisy, drogą niesienia pomocy ubogim i potrzebującym. Wystawę można było oglądać do końca stycznia 2018 r.

Wystawy jubileuszowe organizowano w różnych okresach Jubileuszowego Roku Reformacji, akcentując lokalność tradycji luterzańskich i lokalne dzieje konfesji na ziemi śląskiej. Okazała wystawa zatytułowana „Pod znakiem róży nad Białą” została przygotowana przez Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej. Można ją było obejrzeć w Zamku Książąt Sułkowskich od czerwca do października 2017 r., a jej tematem była historia miejscowych ewangelików, którzy w przeszłości tworzyli na tych terenach wiodącą grupę wyznaniową, czego symbolem pozostaje zachowany do dzisiaj Bielski Syjon, miejsce związane z obecnym istnieniem ewangelickiej wspólnoty. Organizatorzy w internetowej prezentacji swojej ekspozycji zaznaczyli:

Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej przygotowało okolicznościową wystawę w oparciu o eksponaty ze zbiorów własnych, a także zabytki udostępnione przez archiwa, muzea, parafie ewangelicko-augsburskie oraz osoby prywatne. Przeprowadzone kwerendy pozwoliły wydobyć na światło dzienne wiele eksponatów, a ich badania doprowadziły do wielu nowych ustaleń, wzbogacając historię miejscowego protestantyzmu¹⁴.

¹³ Relacja z przyznania nagrody zob.: „Ewangelik” 2017, nr 4, s. 77–80.

¹⁴ *Pod znakiem róży nad Białą*. https://muzeum.bielsko.pl/pl/ekspozycje_czasowe_zamek/ekspozycja/pod-znakiem-rozy-nad-biala (8.09.2018). Kuratorzy wystawy „Pod znakiem róży nad Białą”: Grzegorz Madej, Piotr Kenig i Jakub Krajewski.

Na wystawę złożyło się 250 eksponatów obrazujących następujące tematy z konfesyjnej przeszłości: dzieje Reformacji w Bielsku i okolicy do 1628 r.; czasy kontrreformacji i prześladowań „innowierców”; historia parafii ewangelickich w Bielsku, Białej i Starym Bielsku; losy ewangelików po ogłoszeniu patentu tolerancyjnego (1861 r.) po czasy współczesne.

Zaprezentowane zostały zachowane pisma religijne, w tym szesnastowieczne (m.in. *Biblia* Lutra z 1550 roku ilustrowana drzeworytami Lucasa Cranacha); pamiątki związane z ks. Jerzym Trzanowskim, twórcą kancjonału *Cithara sanctorum* i bielskim proboszczem w latach 1625–1628; modlitewniki i inne druki powstałe na potrzeby miejscowych wiernych; sprzęty liturgiczne, obrazy, rzeźby stanowiące część wystroju świątynnego; dokumenty parafialne; płyty nagrobne pochodzące z miejscowych ewangelickich cmentarzy; pamiątki po współwyznawcach, pastorach i działaczach parafialnych. W materiałach informacyjnych kuratorzy wystawy zaznaczyli, że „nad Białą” było miejscem szczególnym w dziejach konfesji, w związku z tym starano się pokazać, iż bielscy ewangelicy mieli znaczący wkład w rozwój ewangelickiego kaznodziejstwa, piśmiennictwa, drukarstwa, a także w rozwój społeczno-kulturowy miasta. Z parafią bielską związany był m.in. pastor Teodor Haase (1834–1909), inicjator budowy Ewangelickiego Szpitala w Cieszynie, wydawca i senior śląskich ewangelików, oraz Ryszard Ernest Wagner (1883–1945), autor opracowań dotyczących historii Bielska. Twórcy ekspozycji zaakcentowali rozwój kolejnych parafii ewangelickich na ziemi bielskiej: w Jaworzcu, Międzyrzeczu, w czasach późniejszych w Wieszczałach oraz Czechowicach-Dziedzicach. Wystawie „Pod znakiem róży nad Białą” towarzyszyła specjalnie z tej okazji wydana publikacja (ilustrowany katalog powystawowy), pozostająca cenną pamiątką po wydarzeniu, zarazem zapoznająca czytelników z historią ewangelicyzmu bielskiego, losami bielskich parafii i konfesyjnymi tradycjami na ziemi bielskiej od czasów Reformacji¹⁵.

Własną jubileuszową wystawę, zatytułowaną „Wierni przyjaciele wiślańskich ewangelików”, przygotowało Muzeum Beskidzkie im. Andrzeja Podzorskiego w Wiśle, odwołując się do tutejszych bogatych tradycji luterkańskiej konfesji, a także jednej z najliczniejszych ewangelickich parafii w Polsce. Na wystawie zaprezentowano zabytkowe egzemplarze Biblii, kancjonały, postylle, kazania, ciekawie zdobione księgi, w skórzanych oprawach, z metalowymi okuciami, przekazywane

¹⁵ P. Kenig, G. Madej: *Pod znakiem róży nad Białą*. Red. I. Purzycka. Bielsko-Biała 2017, s. 41.

z pokolenia na pokolenie wśród ewangelików na Śląsku Cieszyńskim¹⁶. Biblia, kancjonał Trzanowskiego (*Cithara sanctorum*) oraz *Postylla* ks. Samuela Dambrowskiego – te trzy księgi pomagały cieszyńskim luteranom zachować wiarę w czasach kontrreformacji, w czasach zakazów i prześladowań. Tytułowi wierni przyjaciele to właśnie towarzyszące wyznawcom ich własne księgi religijne. Na wiślańską ekspozycję złożyły się najstarsze zachowane w muzealnych zbiorach, szesnastowieczne wydania Biblii, wydania druków luterzańskich z kolejnych stuleci, które służyły również do nauki czytania, stanowiły rodzinny skarb, jednocześnie domowników wokół lektury Pisma i kształtowały pobożność luterzańską.

Wystawę w Muzeum Beskidzkim wzbogacono o współczesny wizerunek wiślan czytających Biblię – w postaci fotografii ukazujących osoby zgłębiające biblijne teksty. Ta część ekspozycji stała się ilustracją słów Marcina Lutera: „Powinno się czytać Pismo Święte wciąż na nowo, po to jest ono bowiem, dla pożytku człowieka”. To dopełnienie zabytkowej ekspozycji rodzi refleksję, że księgi religijne można nazwać tytułowym mianem „wiernych przyjaciół” nie tylko w kontekście minionych dziejów, ale również pośród współczesnych form religijności¹⁷.

Jubileuszowe ekspozycje przygotowały też inne muzealne placówki, najczęściej we współpracy z ewangelickimi parafiami, wykorzystując prywatne pamiątki, zachowane parafialne przedmioty czy archiwalia. W Muzeum Miejskim w Tychach od 26 października do 31 grudnia 2017 r. można było obejrzeć wystawę zatytułowaną „Ludzie, wiara, historia. Ewangelicy na Ziemi Pszczyńskiej”. Zaprezentowano na niej zabytkowe eksponaty związane z wiarą górnośląskich ewangelików, w tym m.in. stare Biblie, księgi parafialne (np. mikołowską księgę chrztów), naczynia liturgiczne, portrety Lutera, Melanchtona, fotografie wiernych z okolicznych parafii. Wśród eksponatów znalazła się też chrzcielnica z kościoła ewangelickiego w Hołdunowie oraz pamiątki z dawnej kaplicy ewangelickiej z terenu Browaru Książęcego w Tychach¹⁸. Jak powiedziała kustosz Muzeum Agnieszka Ociepa-Weiss, w skład ekspozycji weszły obiekty wypożyczone z parafii ewangelicko-augsburskich z Mikołowa, Pszczyzny, Orzesza, Tychów i Hołdunowa,

¹⁶ O wystawie „Wierni przyjaciele wiślańskich ewangelików” informacje przesłał autorce Michał Kawulok z Muzeum Beskidzkiego.

¹⁷ Wystawa w Wiśle prezentowana była od 11 października 2017 do 8 stycznia 2018 r.

¹⁸ Informacje o wystawie wraz z fotografiami można znaleźć na stronie Muzeum: <http://muzeum.tychy.pl/wystawa/ludzie-wiara-historia-ewangelicy-na-ziemi-pszczyńskiej/> (19.11.2017).

parafii związanych historycznie z ziemią pszczyńską, gdzie tradycje luterzańskie przetrwały do dziś.

Wystawa w Muzeum w Tychach zgodnie z zamysłem organizatorów miała „przybliżyć historię luteranizmu, a jednocześnie zachęcić do głębszego poznawania wiary i lepszego jej zrozumienia”¹⁹, ukazując kulturowe dziedzictwo ewangelików, którzy od stuleci stanowią część społeczności śląskiej.

Dzieje ewangelików przypomniane zostały w ramach zorganizowanej przez Muzeum Miasta Mysłowice ekspozycji na temat historii parafii ewangelicko-augsburskiej w Mysłowicach. Na wystawie zgromadzono eksponaty związane z lokalną wspólnotą wiernych, w tym z myśłowickim kościołem (m.in. stare księgi parafialne), wzorem innych jubileuszowych wystaw również zabytkowe Biblie, kancjonały i śpiewniki wykorzystywane podczas nabożeństw. W materiałach informacyjnych organizatorzy wystawy napisali: „Dzięki życzliwości parafii możemy również zaprezentować krzyż, który w przeszłości wieńczył dach domu parafialnego, a także jeden z XIX-wiecznych pieców gazowych, który był ongiś używany do ocieplenia kościoła”²⁰. Ekspozycja poświęcona myśłowickiej parafii została uroczystie otwarta 9 listopada 2017 r. (w ramach muzealnych czwartków), a wydarzeniu towarzyszyły inne atrakcje, m.in. prelekcja ks. dr. Adama Maliny o myśłowickich ewangelikach oraz koncert chóru Jubilate Deo pod dyrekcją Joanny Bliwert-Hoderny²¹. Zainteresowani mogli obejrzeć zgromadzone pamiątki do 3 grudnia 2017 r.

Wystawy w ramach Roku Reformacji miały różnorodny charakter i były organizowane w różnym czasie. Muzeum w Rybniku przygotowało wystawę planszową „Zarys dziejów wspólnoty ewangelickiej w Rybniku”, która prezentowana była na terenie miasta od września do października 2017 r., stanowiąc zapowiedź książki poświęconej rybnickiej parafii²². Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie” zorganizowało ekspozycję „Wyroczki ewangelickie” przybliżającą tradycję utrwalania wersetów biblijnych (na kartkach, drewnie, tkaninie),

¹⁹ Wystawa „Ludzie, wiara, historia. Ewangelicy na Ziemi Pszczyńskiej” [tekst o wystawie]: <http://muzeum.tychy.pl/wystawa/ludzie-wiara-historia-ewangelicy-na-ziemi-pszczyńskiej/> (8.09.2018).

²⁰ Informator o wystawie przesłany przez Piotra Żondełka z Muzeum Miasta Mysłowice. Eksponaty zostały udostępnione przez ks. dr. Adama Malinę i Krystynę Bliwert.

²¹ Zob. relację z wydarzenia na stronie Muzeum: <http://nowastrona.muzeummyslowic.pl/120-muzealny-czwartek-zakonczony/#more-1789> (20.11.2017).

²² *Dzieje Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Rybniku*. Oprac. M. Cieślak. Posłowie D. Keller. Rybnik, Ratingen 2017.

co skłaniało wiernych do refleksji i rozwijało luterzańską pobożność. Wystawa towarzyszyła konferencji „Religijność i codzienność w środowisku ewangelickim”, która miała miejsce 16 listopada 2017 r. w chorzowskim Muzeum²³. „Wyroczyki ewangelickie” można było obejrzeć do końca Roku Jubileuszowego. Natomiast w Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie od maja do września 2017 r. zainteresowani mogli oglądać wystawę „Kościoły łaski i ich historia”, prezentującą grafiki z prywatnej kolekcji Piotra Siemki.

Z luterzańską diecezją katowicką związana jest także Częstochowa. Dzieje tamtejszej ewangelickiej społeczności zostały przypomniane w ramach całego cyklu jubileuszowych wydarzeń. 1 czerwca 2017 r. w częstochowskim Ratuszu Miejskim odbyła się konferencja naukowa „Ewangelicy w Częstochowie. Wpływ ewangelików na życie miasta Częstochowy i okolic”, której towarzyszyła zorganizowana przez Muzeum Częstochowskie wystawa „Ewangelicy w Częstochowie”, poświęcona miejscowej wspólnotie wiernych. W ramach ekspozycji przedstawiono parafialne pamiątki, dokumenty z parafialnego archiwum, korespondencję, fotografie oraz materiały dotyczące ewangelickich duszpasterzy posługujących częstochowskiej wspólnotie. Zarówno obrady konferencyjne, jak i ekspozycja (czynna do końca sierpnia 2017 r.), stanowiły formę upamiętnienia szczególnie zasłużonego proboszcza – ks. Tadeusza Wojaka (1912–1953), autora parafialnej kroniki wydanej w Roku Jubileuszowym przez częstochowską parafię. W trakcie konferencji miała miejsce promocja kroniki ks. Wojaka²⁴, przygotowanej do druku przez Bartosza Kapuściaka, ponadto rozmawiano o parafialnej przeszłości i losach ewangelickiej wspólnoty wpisanej w dzieje Częstochowy, ewangelickim etosie, zachowanych tradycjach i zasługach ewangelików dla rozwoju miasta²⁵.

W artykule omówiono najbardziej spektakularne jubileuszowe ekspozycje zaprezentowane w górnośląskich miastach, wraz z największą – „Wszystko osiąga się przez nadzieję...”. Zapewne obecny rok będzie czasem dokonywania podsumowań wydarzeń w ramach Jubileuszowego

²³ Wystawa „Wyroczyki ewangelickie”: <http://muzeumgpe-chorzow.pl/pl/wystawy/wystawy-czasowe/> (20.11.2017). Wystawa była czynna do 31 grudnia 2017 r.

²⁴ L. Wojak: *Kronika Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Częstochowie*. Red. B. Kapuściak. Częstochowa 2017 (zob. recenzję: „Ewangelik” 2017, nr 3, s. 97–99; oraz na stronie PTEw: <http://www.ptew.org.pl/2017/07/recenzja-publicacji-ks-l-wojaka-kronika-parafii-ewangelicko-augsburskiej-w-czestochowie-czestochowa-2017/> (26.11.2017).

²⁵ Zob. relację z konferencji: M. Frukacz: *Częstochowa: konferencja i otwarcie wystawy nt. „Ewangelicy w Częstochowie”*. <http://niedziela.pl/artykul/29224/Czestochowa-konferencja-naukowa-i> (20.11.2017).

Roku Reformacji, uchwalonego przez Sejmik Województwa Śląskiego. Obchody tej ważnej szczególnie dla luteran rocznicy były świętowane w przestrzeni kulturowej, społecznej i medialnej. Na zakończenie można dodać, że w ubiegłym roku w innych regionach kraju również organizowano jubileuszowe wystawy i spotkania na temat wielowyznaniowych dziejów ziem polskich, lokalnych dziejów ewangelicyzmu, tradycji protestanckich, w tym tradycji luterńskiej diaspory i losów Kościołów ewangelickich, które istniały na danym terenie w przeszłości, chociaż nie wszędzie przetrwały.

Tekst wpłynął do redakcji 29 marca 2018 r.